

Eerik Purje

ÜLEEILNE INIMENE

Mosaiik

Toimetaja Mari Tuuling
Kujundaja Kadi Pajupuu
Küljendaja Erje Hakman

Kaanefoto: Kai Kiilaspea

© Autor ja kirjastus Argo, 2024

Kõik õigused kaitstud

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9916-704-63-9

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

Ilmele, minu kirjatööde kõige ausamale kriitikule.

Sisukord

Selgituseks	9
Sänikaela sündroom	12
Vendlusest ja relvavendlusest	34
Kojarevolutsioon	42
Vaherahu.....	49
Minu klassikaaslased	51
<i>In vino veritas</i>	78
Õppetunnid loomariigist.....	93
Lugusid tuntud kunstiinimestest	101
Läbi lukuaugu.....	116
Ühe jalaga üle lävepaku	124
Elu laul.....	135
Elava ajaloo varamu	142
Riivavaid ristumisi.....	155
Enne eesriide langemist	180
Ütlemata jäänud sõnad.....	196

Selgituseks

Üleiline inimene on lihtsalt väljendatuna üleliigne inimene. Vaja teda enam ei ole, kuid et ta on endiselt olemas, siis tuleb elu kuidagi nii korraldada, et ta jalgu ei jää. Sulle, su sõpradele-tuttavatele, uudishimulikele naabritele, tolmuimejale ega progressile. Ta on nagu paar vanu tugevaid takuseid tööpükse, mida on piinlik jalga tõmmata, kuid mis ei näita ka küllalt kulumise märke, et minema visata ja pühkmekaltsuks kasutada. Või nagu tammepuust kolmejalgne järi, mis enam kuidagi ei sobi kokku ühegi teise majas leiduva mööblitükiga ega täida ka mingit mõistlikku otstarvet, kuid toetub nii kindlalt põrandale, et kirves tõrgub teda tükkideks lammutamast ja tulehakatuseks kasutamast.

Vanad kortsus tööpüksid ja paljutallatud taburet viiakse pööningule. Pööning on iga elumaja oluline territoorium. Pindalalt küllaltki suur, mahutab see kõike, mis igas teises eluruumis kellegi hingerahu häiriks või ilumeelt haavaks. Sinna ei eksi ühegi võõra jalg, isegi omadel on sinna väga harva asja. Seal ei käida eales midagi korrastamas ega inventuuri tegemas, luud ja tolmulapp on selle paiga hüljanud. Sinna minnakse vaid haruharva sisustust täiendama, uus ese heidetakse hooletult üle redeliotsa, kuhu juhtub. Aeg-ajalt satub sinna vaid mõni

uudishimulik või pahandust teinud laps. Ta võib jääda sinna vahel pikemaks ajaks ja teinekord isegi vargsi tagasi hiilida, kui avastab seal midagi seninägematut või kui kõditab ta sõormeid eriline arhailine hõng, mida üheski teises igapäevases tares ei tunne. Mõnest sellisest lapsest võib saada ebateadlikult rajatud kodumuuseumi pühendunud külastaja.

Üleilsel inimesel on selle püksipaari ja tammise istmega üllatavalt palju ühist ja sarnasust. Tänaused inimesed juhivad ja valitsevad maailma, nende õlgadel lasub tohutu vastutuskoorem, nende tahte kohaselt toimib kogu ühiskondlik elukorraldus. Eilsed püsivad varjus, kuid tänastest mitte liiga kaugel. Nad ei tohigi väga kaugele nihkuda, sest nende kohus on täna-seid silmas pidada ja nende tegevust armutult ja häälekalt kritiseerida. Selle tulemusena võivad eilsed kergesti saada uuesti tänasteks ja tänaused eilseiks, tegutsetakse ju parema homse nimel ja igäühe ülim soov on kord olla selles idüllilises homses tänane. Mõne puhul see soov isegi täitub.

Leidub aga eilseid, kes ütlevad tänase seisusest tänuga ära ja lepivad oma kohaga, tunnevad end neile määratud trepiastmel täitsa mugavalt. Lakkamatu eluvool aga ei lepi, nõuab liikumist. Liikumise inerts suunab edasi. Kes inertsit trotsib, liigub tagasi. Kui ei liigu, siis liigutatakse. Ja nii saabki eilsest üleilne, kelle koht on samal tuttaval pööningul. Aktiivsest eluraamatust on ta maha kantud, nekroloog on valmis kirjutatud, avaldada pole aga võimalik, sest kuupäeva kohal haigutab valge laik.

Pööningul kohanemine ei võta kuigi palju aega. Üleilne inimene tajub, et ta on sattunud järjekordsesse läbikäigulaagrisse. Ta tõmbab võidunud püksid jalga, toetab end taburetile ja mõtleb tasakesi naeru kihistades, et häda pole midagi, lähiminevikuga on kahekordne kannikakontakt säilitatud. Nokaotsatäis üle-meelikust on igas eas lubatud. Ei saa aga jääda vaid ülemeelikuks. Pööningul valitseb eriline atmosfäär, mis meenutab, et ka

üleeile oli kunagi täna ja selles toimunu vajab jäädvustamist. Vähemalt uudishimulike laste huvides. Neid võib olla rohkem kui üks.

Et üleeilse inimese profiilil on minu omaga kahtlane sarnasus, seda on tähelepanelik lugeja ehk juba taibanud. Oli minu üleiline päev millegi poolest erakordne? Ma ei oska sellele vastata. Kuid kindlasti oli ta huvitav. Ja õpetlik. Mis on õpetlik, tuleb kirja panna. Pööninguvaikus soosib kirjutamist.

Nii olemegi jõudnud teise mõiste definitsiooni juurde. Mosaiik, mida ma koostama asun, ei ole pusle, tükikestest kokku klapitav pilt. Mina pole suutnud oma elust teha mingit suurt pilti, mille tükkaaval kokku sobitamise õnnestumise puhul kannatlik inimene võiks oma vaevast rõõmu tunda. Ma pole seda õieti üritanudki. Olen püüdnud luua mitut väikest pilti ja neistki pole ühestki õiget asja saanud. Minu üleiline päev koosneb vaid kildudest. Neid on mitmesuguses suuruses ja mitme erineva läikega. Nende kokkuklappimise pingutus jääb minu hooleks. Mis sellest välja võib tulla, seda ei oska ma ennustada. Mõningaid suuremaid lahmakaid olen oma varasemates kirjatöödes juba kasutanud. Elu on neid aga vahepeal lihvinud, lisanud üldpildile täiendavaid nüansse ja läikele uusi varjundeid, mis õigustavad uuesti kasutamist. Lõpptulemust hindame koos, mõni ehk naudibki. Ilu on vaataja silmades.

Sänikaela sündroom

Selle termini võtsin kasutusele enam kui kolmkümmend aastat tagasi raamatus „Igavesti noored“, mille koostas koos vanema relvavenna ja skaudijuhi Heldur Põdersooga. See iseloomustab ja seob neid mehi, kes 1944. aasta suvel verinoorte poistena värvati Saksa lennuväe abiteenistusse. Nende saatusloo parema mõistmise huvides tsiteerin alljärgnevalt ühe terve lõigu selle raamatu saatesõnast. Ka see on minu käega kirja pandud.

„1927. aastal ja hiljem sündinud eesti poisid sattusid Teise maailmasõja lõppfaasis hoolimatu ja halastamatu vaenutuule keerisesse. See torm rüüstas meie rahvuslikku taimeaeda üsna põhjalikult. Hulk noori puid murdi maha; paljud said nii rängalt räsida, et jäid kiduraks ja kängu; osa aga surus juured kodusõmerasse ja tõukas ladva trotslikult taeva poole. Igast ei kasvanud hiiepuud ja see on hea, sest põlluharija rahvas vajab materjali ka vikatilõe ja rehapulga jaoks. Osa viljapuid pookis saatus omapärasel viisil: juured jäid Maarjamaa mulda, õied rebis sõjaraju, kuid vili pakatas võõrsil kõige kiuste ja küpses söögikõlblikuks. Just nende viljade rahvuslikku toiteväärtust tahab see raamat sulle tutvustada.“

Selle raamatu andis välja organisatsioon nimega Lennuväepoiste Klubi, millest tunnen vajadust kirjutada. Et ma oma juttu just sellest alustan, selleks on mitu põhjust. Kõigepealt on see üks võimsamaid lahmakaid minu mälestuskildude seas. Mosaiiki ehitades on targem suuremad tükid esimeses järjekorras paika panna, pisematega on lihtsam tekkinud tühikuid täita. Teiseks pole sellest organisatsioonist kunagi kuskil terviklikku ülevaadet antud. On küll kirjutatud mitu teistki raamatut peale minu oma kunagistest lennುವေး abiteenistuslastest, hiljem lennುವေးpoisteks mugandatuist. Meie ülemaailmse taustaga klubil on aga ajalooline väärtus, mille jäädvustamiseks on aeg enam kui küps. Õieti on viimane aeg seda teha, sest varsti pole enam tegijaid.

Tunnen end kohustatud olevat klubist kõnelema, kuna ei tea kedagi selleks sobivamat. Olen vist ainus elusolev isik, kes on seisnud nii selle organisatsiooni hälli kui ka puusärgi juures, lisaks aktiivselt osalenud aastakümneid kestnud tegevuses. Tegelikult olen ma likvideeritud klubiga ikka veel mingil määral seotud, kuigi mitte enam vormiliselt. Ma ei ürita siinkohal koostada mingit ajaloolist dokumenti. See vajaks protokollilisi ülestähendusi, mis meil puuduvad. Lihtsalt vestan juttu, toetudes mälule, mis kahjuks hakkab ilmutama mõningaid nürinemise märke.

Lennುವေး abiteenistus on mõjutanud minu heitlikku elukäiku mitmes suunas. Selles osalemise tõttu sai minust sõdur, välisestlane ja lõpuks ka kirjanik. Nüüd aga klubist.

Lennುವေးpoiste organiseerimisel on suurimad teened ühel kadunud kamraadil nimega Kalju Jõgi. Et klubi üldse teoks sai, on kahtlemata Kalju entusiasmi ja organiseerimisvõime tulemus. Jah, tema kõrval oli teisigi tublisid mehi, kuid Kalju panus on ületamatu. Neid ridu kirjutades pean piinlikkusega tunnistama, et ma pole vist ühtki inimest mõttes nii põhjalikult

alahinnanud kui Kaljut. Mitte et ma temast halvasti oleksin mõelnud, kuid teda tõsiselt võtta ma ka ei osanud. Ta oli minu mälestustes elav ja ülemeelik poiss, osav hangeldaja ja kibe kaardimängija. Zedelgemi vangilaagris tundis igaüks teda hüüdnimega Pigi. Meie hulgas oli kaks sama perekonnanimega Tartu poissi: Kalju ja Ilmar. Kui mainiti jutu sees Jõgi-poissi, siis tavaliselt keegi palus lisaks täpsustust, kas kõnealune on päris-Jõgi või Pigi-Jõgi. Et ma aastate möödudes Pigi hüüdnime minetanud Kalju isikus avastasin nii südamliku ja kunagistest sõjakaaslastest siiralt hooliva inimese, oli mulle suurimaks üllatuseks. Olnuks mu elukoht Torontost küllalt kaugel, suhtunuksin klubi asutamise kuuldusse skeptiliselt: Pigi teeb pulli.

Ma olin aga sattunud Torontosse, kus uuendasin tutvust Kaljuga ja veendusin, et sedapuhku on mehel tõsi taga. Ta kulutas tohutult palju aega ja energiat, et selgitada, kuhu keegi meie saatuskaaslastest pärast sõda sattus ja mis kellestki on saanud. Tal oli üle maailma kirjakontakte, kelle kaudu hankis informatsiooni ja lõi uusi vajalikke sidemeid. See kõik leidis aset 1960. aastate algupoole, ammu enne arvutiajastut. On imestamisväärne, kuidas tal selleks aega jätkus. Kuid ta ind nakatas teisigi ja ta töö kandis vilja.

Ma ei tea täie kindlusega öelda, kui kaua tal eeltööd aega võtsid, kuid ühel päeval olime niikaugel, et korraldasime Toronto Eesti Majas esimese kokkutuleku, millest võttis osa kolmkümmend kolm poissi. Selle sõna muide panin ma esmalt jutumärkidesse, kuid kõrvaldasin need kohe kui sobimatud. Meie jäime elu lõpuni poisteks, kuigi pole tõrkunud vajaduse korral mehetegusid tegemast. Eelmainitud minu koostatud raamat kandiski algselt pealkirja „Igavesed poisid“. Kes selle Eestis meelevaldselt muutis, jäi välja selgitamata. Sellest leian Kalju artikli, kus mainitakse, et kokkutuleku otsuse olid eelnevalt teinud kaksteist poissi dr Harry Meindoki kodus. Viimane oli

just Inglismaalt saabunud ja ühes Toronto haiglas tööle asunud. Mind nende otsustajate hulgas ei olnud.

Kui ma eelpool kurtsin protokolliliste andmete puudust, siis pean siinkohal ennast natuke korrigeerima. Kalju artikkel sisaldab siiski mõningaid kuupäevalisi märkmeid, mida üle lugedes sain oma mälule olulist täiendust. Siit koorub välja mõtlemapanev asjaolu, mida pean tarvilikuks pisut etteruttavalt ära märkida.

Lennuväepoiste Klubil on kaks sünni- ja surmapäeva. Vormiliselt tegutses klubi kolmkümmend kaheksa aastat, tegelikult aga pisut üle viiekümne. Klubi ametlik asutamiskuupäev on 31. oktoober 1976. Otsus tegevuse lõpetamiseks tehti 10. novembril 2014. Ülalmainitud esimene kokkutulek toimus aga juba 10. aprillil 1968. Enam kui kaheksa aastat käidi koos ja korraldati üritusi ilma vormilise aluseta. Tegevuse lõpetamisega ei likvideeritud klubi. Viimane nael puusärki löödi alles 25. oktoobril 2018. Lööja olin mina. Ülaltoodud neljast kuupäevast on kolm seotud mõne olulise inimese isikliku tähtpäevaga. Sellest aga allpool.

Esimese kokkutuleku elevus on mul selgelt meeles. Eestvedajaiks olid Kalju ja organiseerimise idee tugevaim toetaja Arvi Tinit, kirjanikunimega Kork. Kokkutulek pakkus mitmele üllatuse, sest paljud, kes küll üksteist tundsid, ei mäletanud neid sõjapäevilt. Kui olin auto parklasse paigutanud, kohtusid peaukse poole kõndides minu ja kõrvalsammuva Mati Jaago pilgud: „Sina ka?“ – „Just sama mõtlesin sinust.“ Umbes sama laadi stseen kordus Villi Mandraga. Saalis käis baarileti ees ringi sõeludes elav vestlus ja üksteise uudistamine. Üks hästi pikk poiss hakkas silma. Enno Raabe Manitobast juhtus olema Torontos ametireisil ja astus sisse vanu kamraade tervitama. Keegi kahtlaselt tuttav tüse sell püsis baarileti läheduses ega nihkunud sealt sammugi eemale. Muidugi – Osvald Rüütel,

minu Zedelgemi vangilaagri „otsene ülemus“, st tema okupeeris kolmekordse magamisnari kõrgeimat korrust, mina keskmist.

Sellest õhtust alates kuulusin mina juba „löökrühma“ ehk Kalju lähemate kaastööliste hulka. Kohtusime sageli Kalju kodus, mis oma asukoha tõttu kesklinnas oli kõigile hõlpsasti kättesaadav. Peale Arvi on innukamate organiseerijatena meelde jäänud Evald Oder ja Ilmar Värk. Olime õhinat täis ja otsustasime, et järgmisele kokkutulekule võtame kaasa oma silmarõõmud, laulatatud või laulatamata. 22. veebruariks 1969 reserveerisime Eesti Maja saali ja asusime haruldases üksmeeles ettevalmistusi tegema. Üksikasjade juures tuli siiski ette ka jagelemist. Arvi oli meie sänikaela sündroomist kõige tugevamalt nakatatud, nõudis häälekalt vähimagi formaalsuse eiramist, kokkutulek pidi jätma korraliku klunkri mulje. Teised olid tagasihoidlikumad, soovitasid arvestada meie õrnamate pooltega ja mitte neid ülemäära šokeerida. Arvi resoluutsel nõudmisel kuulutati see siiski välja kui „lennuväe poiste lahmakas“. Toidu serveerimise katelokkides suutsime maha laita, otsustasime süüa tsivilistide kombel taldrikutelt noa ja kahvliga. Arvit ei olnud kerge veenda. Ta teenis Toronto politseis ega olnud harjunud, et võmmile vastu vaieldakse. Kes sõna ei kuula, sel käed raudu!

Kalju sänikaelne soovitus leidis paremat vastukõla. Fuajeesse saali peaukse ette paigutasime laua ja lauale mitu paarisajagrammist leivakäntsakat margariinikuubikuga. Nii mõnegi saabuva külalise suutsime ära ehmatada märkusega, et võtku sisse astudes oma sõduri toiduports ka kaasa, tühja kõhuga on paha samagonni rüübata. Kalju teine palav soov oli laotada ühte saalinurka tekk maha ja tekile põlvili või istukile neli meest atskood taguma. Sellel mõttel oli tore nostalgiline kõla, kuid ei leidunud läbivijaid. Lavale aga tõime mõneks ajaks elava dekoratsiooni: kaks noorukit ühel põlvel, kiiver peas ja laske-

valmis karabiin palges. Relvad olid hangitud Arvi rikkalikust arsenalist, poisid olid meie endi pojad. Mul oli teadustajana mõnus kokkutulnuilt küsida, kas pilt tuleb tuttav ette. Täpselt sellised nägime välja, kui viimati koos olime. Ainult munder puudus.

Kavajuhi ja enamasti ka selle koostaja amet jäigi pikkadeks aastateks minule, kuni viimase suurema kokkutulekuni ühisel 85. juubelipeol. Ühiseid sünnipäevi tähistasime pidulikult iga viie aasta tagant. Esimene toimus, kui olime saanud viiekümnes- teks. Kuid taas ruttan ma ette. Oma loomupärasest kärsitusest ei suuda ma ikka veel piisavalt ohjeldada.

Nüüd, kus olime oma noorikuile tõestanud, kui vaprad ja uljad mehed nad endale on leidnud, polnud nad edaspidi ülemäära tõrksad oma „sõdur Švejkidetele“ aeg-ajalt linnaluba andma. Omavahelised õlleõhtud jätkusid, peamiselt Kalju või Arvi kodus, vahel mõne mehe kodusaunas, et oleks põhjust „leili visata“. Meie seltskonnast hakkasid lugu pidama ka mitmed teised samasse aastakäiku kuuluvad mehed, kes mobilisatsioonist kõrvale hiilinud või juba varem teistsuguse mundri selga tõmmanud. Ka mõned vanemad sõjamehed, kel meie kambas tutvusi.

Üks selliseid mehi oli meist paar-kolm aastat vanem Evald (Tommy) Tomson, Bad Tölzi sõjakooli viimase lennu lõpetanud ohvitser. Tommy oli hea semu Arviga, neid kahte ühendas tugev jahikirg. Tema seltsis veetsime kord unustamatu saunaõhtu. Istusime ülemealiku kambaga laval ja tegime vägevas leilis sõdurilaulu. Tuju tõusis haripunkti, kui Tommy hakkas ootamatult üht laulu omapärasel moel dirigeerima. Olime kuulnud maailma vanima elukutse esindajatest, kes oma hästitreenitud rindadega meessoost kliente erutavad, kuid Tommys leidsime ainsa meesterahva, kes nendega võistelda suudab. Üürgasime üht üldtuntud lorilaulu, kus iga salmi lõppu käis refrään „sinule, sinule tuksub minu rinnake“, kui Tommy vasaku rinna lihased hakkasid laululurütmis tõmblema, just südame kohalt nagu

kord ja kohus. See ajas lauljad hasarti. Salme oli palju ja kui tuntud otsa lõppesid, tehti neid improvisatsiooni korras juurde. Poisid röökisid naerusui laulda, Tommy lõi iga refrääni ajal vasaku tissiga takti. Sensatsioon oli kirjeldamatu. Ime, et keegi suures naeruhaos ninali kerisele ei kukkunud.

Aasta 1974 kujunes klubi tegevuses pöördeliseks. Sellest alates viisime oma iga-aastased kokkutulekud laiemale alusele, hakkasime neid pidama Seedriorul. Tõuke selleks andis teadmine, et olime kolmkümmend aastat kodumaast eemal viibinud. 21. septembril tähistasime seda sündmust pidulikult. Ilmar Jõgil Kitcheneri elanikuna olid sihtasutus Seedrioru juhatusega head sidemed, temast sai loomulikult korras ürituste peakorraldaja. Peamaja, köök, laste tared, lasketiir, saun ja bassein – kõik oli kogu nädalavahetuseks meie käsutuses. Enamik osavõtjaist jäi taredesse ööbima, kohalikud sõbrad kütsid meile sauna, hämaruse saabudes algas peamajas pidu ettekannete ja tantsuga. Paljud kohalikud elanikud ühinesid meiega. Järgmisel hommikul pärast kohvi ja kerget einet pidasime harilikult ära ka aastakoosoleku. Korraldav toimikond hoolitses, et ruumid saaksid koristatud. Lastekodu maa-alale ei tohtinud meist maha jääda ainsatki märki, et siit on sõda üle käinud.

Sõda muidugi ei peetudki, kuid sänikaela sündroom lõi meis siiski välja – neid kogu nädalavahetuse kestvaid üritusi hakkasime nimetama manöövreiks. Esimesel kokkutulekul sooritasime veel ühe originaalse sänikaelatembu: ülendasime kõik osavõtjad ohvitseriks. See oli mõeldud pisikeseks torkeks oma kunagisele kaasmaalastest juhtkonnale ja meile endile kompensatsiooniks nende alandava suhtumise eest. Meile ei omistatud sõjapäevil ega ka hiljem kõrgemat auastet kui noorsõdur. Bad Tölzi sõjakooli viimase lennu lipnikud said Uklei interneeritute laagris leitnandiks, meid aga ei peetud isegi reamehe kraadi vääriliseks. Ometi olid üksikud meist, näiteks Kuramaa poisid,

lahinguis osalenud ja kolme neist vääristatud 2. klassi Raudristiga. Nüüd anti kõigile trükitud diplom tänuga ustava teenistuse eest ja ohvitseri tiitel. Auastme jätsime määratlemata, selle võis iga mees ise valida. Kalju kui teenekaima kuulutasime kindraliks, mina leppisin koloneli auastmega.

Ei mäleta, kas see juhtus esimesel kokkutulekul või kunagi hiljem, kuid korra lõi minuski sänikael häälekalt välja. See oli „manöövrите“ teise päeva varahommikul. Eelmisel õhtul oli rammus sõdurisupp söödud (Arvi ainsana sõi katelokist), laulud lauldud ja tantsud tantsitud, kobisime taredesse naridele ausalt välja teenitud unepuhkust nautima, ainult korraldava toimkonna liikmed jäid peamajja koristama ja kõrvalruumidesse puhkama. Minu süntesaator koos võimendajaga oli jäänud lahinguväljale, st saaliserva, läksin seda hommikul kontrollima nagu truu sõdur oma kuulipildujat. Saal oli tühi, kõrvalruumist kostis valjut norinat. Keerasin võimendaja viimase peale, tühi kõrge ruum andis võimsale äratusmarsile omapoolse toetuse. Mikrofoni saatsin siivutu soovitusel pista Singeri masin sinna, kuhu teda ikka on pistetud, juba Vabadussõjast saadik. See oli kaugelt mõjuvam kui korrapidaja vile, toimkonna meeste reaktsioon oli kiire. Ma pole elus oma ettekannetele nii rammusaid ovatsioone saanud kui tookord oma haige peaga relvavendadelt. Aga püksid oli poistel kähku jalas ja varsti lepitas aurav kohvikann meid lõplikult.

Kui klubile lõpuks ametlik alus oli pandud, siis valisime juhatuse asemel „asjamehed“, et mitte ülemäära formaalseks muutuda. Paigutasime neli poissi klubi juhtima, Hugo Raudsepa keeles väljendatuna: iga mees sai ameti ja pani naise sameti. Need neli olid: Kalju Jõgi – asjamees (esimees), Artemi (Mati) Jaago – asjatoimetaja (abiesimees), Arvi Tinitis – asjaajaja (kirjatoimetaja) ja Eerik Purje – asjaarmastaja (laekur). Igaühe tegelik funktsioon sai ka kindlaks määratud, kuid mitte avalikkusele

teada antud. Mina siiski avaldasin oma ametinimetuse puhul tagasihoidlikku protesti; kartsin, et hakatakse amatööriks pidama. Protest jäi loomulikult tähele panemata, sõdur löögu aga kannad kokku ja olgu oma tiitliga rahul. Vastamata jäeti ka küsimus, mille tõstatas hea hambamees Ilmar Värk. Kalju nimelt avaldas soovi, et me leiaksime endi hulgast kellegi, kes hakkaks külastama kõiki teisi eestlaste üritusi ja hoiaks meid kogukonnas toimuvaga kursis. Ilmar kahtles, kas keegi tahaks olla kohustuslikus korras asjal käija.

Tähendasin eespool, et klubi tähtpäevad ühtisid mitme teisega. Juhtuski nii, et kohe järgmisel päeval, kui klubi oli vaevalt kakskümmend neli tundi vana, läkitati mind täitma oma esimest ametiülesannet. Nimelt tähistati Seedriorul suure pidulikkusega meie ustava sõbra Olaf Kopvillemi 50. sünnipäeva. Villu, kellena sõbrad teda tundsid, oli sündinud parajasti paar kuud enne 1927. aasta algust ega kuulunud seetõttu lennuväepoiste hulka. Ta oli aga Taanis meie poiste alljuht olnud, kapralivinklid frentšivarrukal. Tubli muusiku ja jäljendamatu kupletistina oli ta meie olengutel, nii omavahelistel kui ka avalikel, sageli teretunud esineja. Klubi leidis, et meil ei sobi teda ta tähtsal tähtpäeval tervitamata jätta, ja kõik vaatasid millegipärast minu poole, et mine ja õienda see asi ära. Püüdsin küll seletada, et juhatusse asjaõiendajat ei valitud, kuid sain vastu-seks, et kes asja armastab, see seda ka õiendab. Mis seal ikka, läksin ja õiendasin. Minu sõnavõtu kaudu sai arvukas seltskond teadlikuks uue organisatsiooni loomisest.

Aasta hiljem sai teoks meie endi esimene ühine juubelipidu Eesti Maja suures saalis. Arvi oli peakorraldaja, mina teadustaja. Arvi lausus avasõna temale omasel rõhutatult militaristlikul moel. Tegi lühidalt ja asjalikult; kinnitas, et täna õhtul pikkade kõnedega publikut ei tüüdata. Kõne lõppedes andis ta sõna mulle kui kavajuhile, kuid lõi püstoli laksuga lauale ja kinnitas: „Kui ta üle viie minuti lobiseb, siis ma lasen ta maha.“

Astusin kõnepulti. Sõdur võib ju surma karta, kuid ei tohi seda välja näidata. Olime aga kutsunud mõned külalised, kes ka sõna soovisid, ja neile me siiski kõne pikkuse kohta ettekirjutusi ei teinud. Kolm auväärset ohvitseri olid sõjajärgseil päevil meile heaks eeskujuks olnud, pidasime neid oma sõpradeks. Need olid majori auastmes psühhiaater dr Priit Paas, soomepoisist leitnant Ignas Tõrmaküla ja leitnant Atso Matkur, kes kunagise koolmeistrina meile vangilaagris jumalateenistusi pidas. Paas saatis kirjaliku tervituse, vabandades, et nõrgenenud tervis ei luba tal isiklikult kohale ilmuda. Teised kaks aga võtsid kutse vastu.

Tõrmakülalt kui tuntud kuldsuult oli ette nähtud juubelikõne, Matkurilt tervitus ja söögipalve. Teda kui Zedelgemi Okaskandle skaudilipkonna vanemat tundsin ma isiklikult kõige paremini. Ta oli kohale sõitnud Sudburyst ja ööbis meie peres. Kui tuli tema kord vaimuliku sõnumiga publiku ette astuda, küsisin talt, kuidas oleks kõige sobivam teda tutvustada. Atso vastas muheledes: „Ütle, et polgu papp on ka kohal.“ Täpselt nii ma koosolijaile kuulutasin. Sänikaela sündroom oli põlist koolipapatki nakatanud.

Ignas Tõrmaküla juubelikõne oli mõjuv ja jäi poistele kauaks meelde. See on tervikuna säilinud ja jäädvustatud tema mälestusraamatus „Vabadusvõitleja paguluses“ (Tallinn 1994), mille me Kalju Jõgiga kahe peale koostasime. Siinkohal tohiks olla sobiv tsiteerida seda osa kõnест, mis mind isiklikult kõige sügavamalt puudutas ja tegutsema innustas.

„Üks olulisemaid asju viiekümneaastase mehe elus on see, et tema elutahvel ei ole veel täis kirjutatud. Seal on veel rohkesti ruumi. Kui te täna õhtul meenutate, kuidas saatus kolmkümmend kolm aastat tagasi astus raskete saabastega teie ellu, mõtlete sellele raskele eluülikoolile, kust te olete mitmekülgsede teadmistega